

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ РИЗИКООРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ В УПРАВЛІННІ ОХОРОНОЮ ПРАЦІ ДСНС УКРАЇНИ

*Максим ДЕМЕНТ, канд. пед. наук, доц.,
доц. кафедри організації і проведення аварійно-рятувальних робіт
Національний університету цивільного захисту України
Каріна ЗАРІЦЬКА, курсантка навчально-наукового інституту
цивільного захисту
Національний університет цивільного захисту України*

Сучасний етап реформування системи цивільного захисту України характеризується трансформацією стандартів забезпечення безпеки праці – від переважно реактивної моделі, орієнтованої на реагування на нещасні випадки, до проактивної, що базується на системному виявленні, оцінюванні та управлінні професійними ризиками. В умовах інтенсифікації оперативної-службової діяльності та появи нових загроз воєнного характеру традиційна система охорони праці, побудована виключно на дотриманні статичних інструкцій і нормативних вимог, поступово втрачає свою ефективність. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває впровадження ризик-орієнтованого підходу, який дає змогу прогнозувати потенційні небезпеки та мінімізувати їх негативний вплив на життя і здоров'я особового складу ще на етапі планування та організації виконання службових завдань.

Ризик-орієнтований підхід у системі ДСНС України не заперечує чинні правила і стандарти безпеки, а виступає інструментом підвищення ефективності їх практичного застосування в умовах невизначеності та динамічності оперативної обстановки. Реалізація цього підходу передбачає комплексну роботу за трьома стратегічними векторами:

- ідентифікація та класифікація професійних ризиків;
- динамічна оцінка ризиків;
- персоніфікація відповідальності та формування культури безпеки.

Ідентифікація та класифікація професійних ризиків є вихідною та базовою складовою ризик-орієнтованого підходу в управлінні охороною праці в системі ДСНС України. Специфіка діяльності підрозділів ДСНС передбачає наявність ризиків, які об'єктивно неможливо усунути повністю, зокрема під час виконання робіт на висоті, у непридатному для дихання середовищі, у зонах руйнувань або під загрозою ворожих обстрілів. За таких умов першочерговим завданням системи управління охороною праці стає не повне усунення небезпек, а їх своєчасне виявлення, оцінювання та віднесення до відповідних категорій за рівнем небезпечності. Це дозволяє здійснювати обґрунтовану диференціацію ризиків на прийнятні

(контрольовані) та неприйнятні, визначати допустимі межі їх впливу та обирати адекватні запобіжні заходи.

Динамічна оцінка ризиків у системі ДСНС України розглядається як ключовий елемент ризик-орієнтованого управління та як критично важлива управлінська компетентність керівника гасіння пожежі або ліквідації надзвичайної ситуації. На відміну від виробничих об'єктів зі відносно стабільними умовами праці, оперативна обстановка під час ліквідації надзвичайної ситуації характеризується постійною мінливістю, швидкою ескалацією загроз та високим рівнем невизначеності.

У таких умовах керівник повинен здійснювати безперервний моніторинг середовища та оперативно адаптувати тактичні рішення залежно від розвитку подій. Впровадження методики динамічної оцінки ризиків передбачає циклічний алгоритм: «виявлення загроз – оцінювання рівня ризику – вибір тактики дій – контроль безпеки – переоцінка», що повторюється протягом усього періоду проведення аварійно-рятувальних робіт.

Застосування цього підходу забезпечує можливість своєчасного коригування плану дій, зміни способів і засобів виконання завдань, а за потреби – тимчасового призупинення робіт або відведення особового складу в безпечну зону. Пріоритет при цьому надається збереженню життя та здоров'я рятувальників у випадках, коли прогнозований рівень ризику перевищує очікуваний позитивний результат від подальших дій. Таким чином, динамічна оцінка ризиків переводить управління безпекою від реагування на події до їх упередження, робить управлінські рішення більш обґрунтованими та сприяє формуванню в особового складу відповідального ставлення до власної безпеки під час виконання завдань.

Персоніфікація відповідальності та формування культури безпеки у межах ризик-орієнтованого підходу розглядаються як умова зниження виробничого травматизму та втрат серед особового складу. Такий підхід передбачає зміщення акценту з формального дотримання вимог і приписів на усвідомлену відповідальність кожного працівника за власну безпеку та безпеку колег під час виконання службових завдань.

Кожен співробітник має розглядатися як активний суб'єкт управління ризиками на своєму функціональному рівні, здатний своєчасно виявляти небезпеки, оцінювати їхній рівень та ініціювати заходи щодо їх мінімізації. У цьому контексті особливого значення набуває перехід від формалізованих інструктажів до практико-орієнтованих тренінгів, спрямованих на розвиток навичок розпізнавання прихованих загроз, зокрема ознак втрати стійкості будівельних конструкцій, наявності вибухонебезпечних предметів, можливих вторинних факторів ураження тощо.

Формування культури безпеки також передбачає створення в підрозділах атмосфери довіри та відкритої комунікації, за якої працівники

не бояться повідомляти про небезпечні умови або помилки, розглядаючи це не як прояв слабкості, а як відповідальну професійну поведінку. У сукупності це забезпечує поступове закріплення безпечних моделей поведінки як стійкої норми службової діяльності та підвищує загальний рівень готовності особового складу до дій в умовах підвищеного ризику.

Трансформація системи охорони праці в Державній службі України з надзвичайних ситуацій на засадах ризик-орієнтованого підходу є об'єктивною потребою сучасної служби, що діє в умовах зростання складності загроз та оперативних викликів. Такий підхід дозволяє переосмислити традиційну «техніку безпеки», яка концентрується здебільшого на формальному дотриманні нормативних актів, у бік сучасної управлінської моделі, що передбачає системне виявлення, оцінювання та контроль ризиків, що можуть негативно вплинути на життя і здоров'я рятувальників. Це відповідає загальним світовим тенденціям у сфері охорони праці, де ризик-орієнтований підхід є центральною концепцією сучасних систем менеджменту безпеки.

Реалізація концепції ризик-орієнтованого підходу дозволить не лише підвищити рівень захищеності рятувальників під час виконання складних службових завдань, а й створить передумови для формування належної культури безпеки, персоніфікації відповідальності кожного працівника за результати своєї діяльності та безпечну реалізацію операцій. Крім того, інтеграція науково-обґрунтованих методів оцінювання ризиків у службову практику сприятиме підвищенню ефективності використання ресурсів, зменшенню кількості нещасних випадків і професійних травм у систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 2 жовтня 2012 р. № 5403 – VI. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5403-17>
2. Правила безпеки праці в органах та підрозділах ДСНС України : Наказ ДСНС України від 31.12.2025 № 1661. Режим доступу: <https://kyiv.dsns.gov.ua/upload/2/5/3/4/9/1/2/pravila-bezpeki-praci-v-organax-ta-pidrozdilax-dsns.pdf>
3. Беліков А. С., Рибалка К. А., Дзюбан О. В. Шляхи впливу економічного регулювання охорони праці з урахуванням ризик-орієнтованого підходу // *Український журнал будівництва та архітектури*. – 2024.
4. Ченчева О., Сукач С., Різник Д. та ін. Modern concept of occupational safety and health management with a risk-based approach // *Municipal economy of cities. Series: Information Technology and Engineering*. – 2024.